

S.ÜNİTE

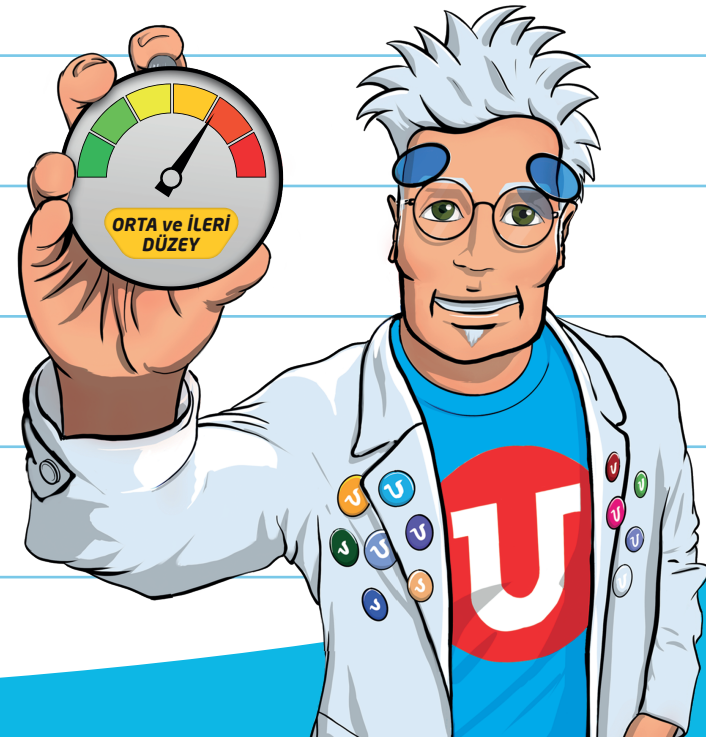

TYT Orta ve İleri Düzey Türkçe Soru Bankası

Yapısı Bakımından Sözcükler

FATMA GÜL ÖRS

YAPISI BAKIMINDAN SÖZCÜKLER

- Bir sözcüğün yapısı sorulduğunda o sözcüğün basit, türemiş veya birleşik olup olmadığına bakmak gerekir.

Basit sözcük

Türemiş sözcük

Birleşik sözcük

BASİT SÖZCÜK:

→ Yapım eki almamış olan sözcüklerdir.

Örnek:

→ Kitapları benim masaya bırakmışsın sanırım

★ Yukarıda verilen sözcükler incelendiğinde sözcüklerin almış oldukları eklerin tamamının çekim eki olduğu görülür. Bu yüzden cümleyi oluşturan tüm sözcükler basit yapıdır.

TÜREMİŞ SÖZCÜK:

→ Yapım eki almış sözcüklerdir.

Örnek:

→ Bu köşeye bir kitaplık kurmak lazım.

→ Sınıfımızın başkanı çok dalgın biri.

→ Yolda çok hızlı yürürdü.

→ O her zaman yanında çalışanları gözetirdi.

★ **NOT:** Sıfatlaştıran -ki eki, bir yapım ekidir. Bu yüzden bu eki alan sözcükler türemiştir.

Örnek:

→ Evdeki hesap çarşıya uymaz.

BİRLEŞİK SÖZCÜK:

- *En az iki sözcüğün birleşmesiyle oluşan sözcüklerdir. Birleşik sözcükler bitişik veya ayrı yazılabilir.*
- *1.Birleşik isim:*
- *2.Birleşik sıfat:*
- *3.Birleşik fiil:*

Birleşik isim:

→ İki sözcüğün birleşmesiyle oluşur. Bitişik yazılabileceği gibi ayrı da yazılabilir.

Örnek:

→ Bu denizde köpek balığı bulunmaz.

→ Salondaki çekyatı balkona çıkardık.

→ Geceleri sivrisinekten uyunmuyor.

Birleşik sıfat:

→ İki veya ikiden fazla sözcüğün oluşturduğu sıfatlardır.

Anlamca kaynaşmış birleşik sıfat:

Örnek:

→ Boşboğaz adam her şeyi anlatmış.

→ Birkaç kişi sınavdan erken çıktı.

Kurallı birleşik sıfat:

- İsim ve sıfat tamlamalarının, ikilemelerin oluşturduğu sıfatlardır. Yani sıfat bir isim tamlamasından, sıfat tamlamasından veya ikilemeden oluşmuşsa bu sıfat kurallı birleşik sıfat olarak adlandırılır.

Örnek:

- Sarı saçlı çocuk
- Üç günlük dünya
- Eski model araba
- Tünelin sonundaki ışık
- Dantel dantel kıyılar
- Büyüklü küçüklü sandallar

★ **UYARI:** Kimi kurallı birleşik sıfatlarda sıfatla isim yer değiştirerek sıfat oluşturulur.

Örnek:

→ Duvarı yüksek bahçe

Yüksek duvar: Sıfat tamlaması Duvar-ı yüksek

Birleşik fiil:

→ En az iki sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşan fiillerdir.

Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller:

- Kendi anlamlarını yitiren sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşan birleşik fiillerdir.
- Deyimler de anlamca kaynaşmış birleşik fiiller içinde değerlendirilir.

Örnek:

- Gördüğüm ilan sonrasında bu işe başvurdum.
- Kendimi çok yorgun hissedince evden çıkmaktan vazgeçtim.
- İşlerin istediğimiz gibi gittiğini varsayalım.
- Bu nasihatimi aklımdan çıkarma.
- Bu işten de yüzünün aklıyla çıktı.

Kurallı birleşik fiiller:

Yeterlilik fiili:

→ *Fiil + (-e) bil-*

Örnek:

→ *Sizinle ben de gelebilirim.*

★ **UYARI:** Yeterlilik fiilinin olumsuzuna dikkat edilmelidir. Kimi yeterlilik fiilleri olumsuzlanırken (-e)bil- fiilini yitirebilir.

Örnek:

→ Gelemem.

→ Gelmeyebilirim.

→ Gelemeyebilirim.

Örnek:

- çalışırım - çalışmam
- çalışabilirim - çalışamam
- giderim - gitmem
- gidebilirim - gidemem

Tezlik fiili:

→ Fiil + (-i)ver-

Örnek:

→ O kadar soruyu bir saatte çözüverdi.

Süzerlilik fiili:

→ Fiil + (-e/-a) kal- / dur- / gel-

Örnek:

- Kavga edenlerin haline bakakaldı.
- Sen olayı düşünedur, ben şu yazıyı müdüre verip geleyim.
- Bu gelenekler yıllardır böylesine süregelmiştir.

Yaklaşma fiili:

→ Fiil + (-e/-a) yaz-

Örnek:

→ İşe giderken yolda düşeyazdım.

Yardımcı eylemle kurulan birleşik fiil:

→ *isim + et- / ol- / eyle- / kıl-*

★ **NOT:** *Yardımcı eylemle kurulan birleşik sözcükler bitişik veya ayrı yazılabilir.*

★ **NOT:** Yardımcı eylemle kurulan birleşik sözcükler bitişik veya ayrı yazılabilir.

Örnek:

- Bu olay beni çok tedirgin etti.
- Adam birden ortalıktan yok oldu.
- Tanıştığımıza memnun oldum.
- Yemekten önce babam namaz kıldı.
- Gel birlikte seyreleyelim bu âlemi.
- Bu küçük odaya iki gündür hapsoldum.
- Öğretmen, yeni öğrencilerinin gönlünü fethetti.

★ Yardımcı eylemle kurulan birleşik sözcüklerde *ünlü düşmesi* veya *ünsüz türemesi* *olmazsa* bu sözcükler ayrı yazılır.

Örnek:

→ telefon etmek,

→ memnun olmak,

→ yardım etmek,

→ namaz kılmak *vb*

★ Yardımcı eylemle kurulan birleşik sözcüklerde *ünlü düşmesi* veya *ünsüz türemesi* *olursa* bu sözcükler bitişik yazılır.

Örnek: Ünlü düşmesi olursa:

→ Kayıt olmak – *kaydolmak*

→ Hapis olmak – *hapsolmak*

→ Zehir etmek – *zehretmek*

Örnek: Ünsüz türemesi olursa:

→ Af etmek – af-f-etmek – *affetmek*

→ His etmek – his-s-etmek – *hissetmek*

→ Sır olmak – sır-r-olmak – *sırrolmak*

★ **UYARI:** İsimde ünsüz düşmesi veya ünlü türemesi olmuşsa bitişik yazılır. Ayrı yazılması gibi bir durum söz konusu değildir.

★ **UYARI:** Arapça ve Farsçadan geçen kimi sözcüklerde bizim fark etmediğimiz ses kaybından dolayı bitişik yazılma durumu söz konusudur.

Örnek:

→ vadetmek

→ menetmek